

Π. Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΥΤΙΛΗΝΗ
ΤΟΥ 17ου ΑΙ.

Ανάτυπο

ΛΕΣΒΙΑΚΑ 16 (1996)

ΛΕΣΒΙΑΚΑ

ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΛΕΣΒΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΙΣΤ'

ΜΥΤΙΑΗΝΗ

1996

Π.Δ. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ ΤΟΥ 17ου αι.

Είναι γεγονός ότι για τους περισσότερους ελληνικούς τόπους οι πρώτοι αιώνες της Τουρκοκρατίας παρουσιάζουν αρκετά κενά, κενά που βέβαια έχουν την αιτία τους στην έλλειψη πρωτογενούς αρχαιικού υλικού και μάλιστα σειραϊκού που θά μπορούσε να προσδώσει στις έρευνητικές ζητήσεις μας την έγκυρότητα που παρέχουν οι πηγές άλλων κρατών, άλλων αρχείων. Η πραγματικότητα αυτή πολλές φορές αποδόθηκε από την παραδοσιακή ιστοριογραφία στην άμαθια και άπαιδευσία των ύποδούλων/ιδιότητες που με τη σειρά τους είχαν αποτελέσματα της σκληρότητας του όθωμανού κατακτητή/ώστόσο το γενεσιουργό αίτιο ανάγεται περισσότερο στο γεγονός ότι ο ελληνικός χώρος ανήκε οργανικά στην όθωμανική αυτοκρατορία - ενώ άλλα τμήματά του υπάγονταν κατά καιρούς υπό την σφαίρα δυτικών δυνάμεων (λ.χ. Βενετίας) - και κατά συνέπεια τό πρωτογενές ιστορικό υλικό, όσο παράγει ή οργανωμένη γραφειοκρατία, δέν είναι δυνατόν νά έχει συνταχθεί στην ελληνική γλώσσα ούτε, πολύ περισσότερο, νά βρίσκεται στην Ελλάδα αφού παρήχθη από φορείς άλλοεθνείς.

Έτσι, πιστεύω, ότι τό παιχνίδι αυτό της αναζήτησης σειρών ιστορικού υλικού κατά τό πρότυπο των δυτικών χωρών έχει χαθεί όριστικά - άλλωστε ποτέ δέν παίχτηκε - και κατά συνέπεια ή προσπάθεια ή δική μας τώρα επικεντρώνεται στην ανασύσταση "σειρών" και ή δημιουργία μιās ύποτυπώδους ιστορικής γραμμής ή όποια εύλογο είναι ότι θά παρουσιάζει, και παρουσιάζει, ικανά χάσματα και μεγάλες αποσιωπήσεις. Άλλωστε για τους λόγους που παραπάνω ανέφερα αλλά και από τό γεγονός ότι ή μάζα των ιστορικών ντοκουμέντων τροφοδοτείται σχεδόν αποσπασματικά και πολλές φορές τυχαία, δέν είναι δυνατόν τά πράγματα νά προχωρήσουν διαφορετικά, τουλάχιστον όσον αφορά τους πρώτους αιώνες της Κατάκτησης.

Άπό τόν γενικό αυτόν κανόνα δέν μένει έξω φυσικά και ή Μυτιλήνη.¹

1. Είναι γεγονός ότι για την ιστορία της Μυτιλήνης τουλάχιστον των πρώτων εκατόν πενήντα χρόνων μετά την κατάκτηση δέν γνωρίζουμε αρκετά πράγματα και κυρίως δέν διαθέτουμε κάποια συγκεντρωτικά στοιχεία. Κάποια έγγραφα μεμονωμένα έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς (τόν παλαιότερο κώδικα της μητροπόλεως Μυτιλήνης γνωρίζουμε από περίληψη (βλ. Σταυράκης Άναγνώστου, Η Λεσβιάς Όδη, Έν Σμύρνη 1850, β' έκδ. φωτομηχανική, Άθήνα 1972, σ. 153-158), γνωρίζουμε επίσης τά σχετικά με την ίδρυση της μονής Λειμώνος (Στ. Καρυδώνης, Τά έν Καλλονή της Λέσβου ιερά σταυροπηγιάκα πατριαρχικά μοναστήρια του Άγίου Ίγνατίου, αρχιεπισκόπου Μηθύμνης,

“Έχει προηγηθεί ή περίοδος τῶν Γατελούζων (1355-1462),² ή κατάκτηση ἀπό τούς Τούρκους, ή μεταφορά τοῦ πλέον εὐρωστού τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ της καί ὁ ἐποικισμός ἀπό τουρκικό στοιχείο,³ ἕνα διάστημα ἀναπροσαρμογῆς, καί ἐκεῖ γύρω στά μέσα τοῦ 16ου αἰ. οἱ φωνές ἀπό τό νησί πληθαίνουν καί ἀρχίζουν νά διαγράφονται καί πάλι οἱ ὄροι μᾶς κανονικότητας καί ἐξέλιξης μέσα στό νέο σταθερό πολιτικό πλαίσιο πού παρέχει τώρα ὁ νέος δυνάστης.

Τό πέρασμα πρὸς τόν 17ο αἰ. πέρα ἀπό τή χρονολογική μεταβολή στήν ἀρίθμηση τῶν αἰῶνων δέν ἐπιφέρει - οὔτε ἄλλωστε εἶναι δυνατόν νά γίνει διαφορετικά - μεγάλες τροποποιήσεις καί ἀνατροπές στόν χῶρο. Θά λέγαμε μάλιστα ὅτι ή σταθερότητα πού ἔχει ἐπέλθει μέ τήν παγίωση τῆς ὀθωμανικῆς κατάκτησης προσδιορίζει τό γενικό πλαίσιο σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς καί διαγράφει τίς σταθερές τῆς πορείας τους. Γιά τή Λέσβο τῆς ἐποχῆς διαθέτουμε μερικές φωνές⁴ πού σιγά-σιγά αὐξάνονται καί οἱ ὁποῖες, ἔστω καί κατά τρόπο ἐλλειπτικό, διαγράφουν καί ἐνίοτε ἀποτυπώνουν τά ἴχνη τῶν ἀνθρωπίνων δραστηριοτήτων στό νησί εἴτε αὐτά προσδιορίζονται ἀπό τόν οἰκονομικό ἢ τόν κοινωνικό ἢ τόν πολιτικό παράγοντα.

Μιλῆσαμε γιά κανονικότητες μέσα στό νέο πολιτικό πλαίσιο πού ἀρχίζει νά παγιώνεται στίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰ. καί ἔχει προσλάβει ὀρισμένες βασικές προσδιοριστικές συνιστώσες στό πέρασμα τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ. Ἄν λοιπόν ἀληθεύει ή διαπίστωσή μας αὐτή πρέπει στό ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητας νά ὑπάρχουν κάποια στοιχεῖα πού νά ἀπορρέουν ἀκριβῶς ἀπό τήν εὐμετάβολη

Κωνσταντινούπολις 1900), ἔχουμε πληροφορίες ἀπό περιηγητές (Π. Παρασκευαΐδης, Οἱ περιηγητές γιά τή Λέσβο, β' ἔκδοση, Ἀθήνα 1983) καί αὐτά περίπου εἶναι ὅλα καί ἴσως θά ἔλεγα εἶναι καί ἀρκετά περισσότερα ἀπό ὅσα διαθέτουμε γιά ἄλλες περιοχές. Σ' αὐτά πρέπει νά προσθέσουμε καί τά σημαντικά στοιχεῖα γιά τή Λέσβο πού περιλαμβάνονται στό βιβλίο τοῦ John Alexander, *Toward a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500-circa 1600*, Athens 1985 καί δημοσίευσε ὁ Τάκης Παπουτσάνης σέ μετάφραση μέ τόν τίτλο: *Φορολογικά καί διοικητικά νομοθετήματα τοῦ 16ου αἰῶνα γιά τή Λέσβο*, Λεσβιακά 12 (1989) 235-253. Ὡστόσο, ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει ή κατάσταση εἶναι περίπου ή αὐτή μέ τούς περισσότερο ἑλληνικούς τόπους καί πάντως τέτοια πού νά μᾶς κάνει νά ὑποθέτουμε βᾶσιμα ὅτι ή ζωῆ ἀρχίζει νά ἀκολουθεῖ κάποιους ρυθμούς.

2. Γιά τήν περίοδο αὐτή βλ. κυρίως τό κεφάλαιο τοῦ William Miller, *The Gatillusi of Lesbos* στό ἔργο του *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, σ. 313-353: ἑλληνική μετάφραση Μαρίας Ἀχ. Ἀναγνωστοπούλου (Οἱ Γατελοῦζοι τῆς Λέσβου, 1355-1462) στό π. Λεσβιακά 5 (1966) 65-118. - G.T. Dennis, *The Short Chronicle of Lesbos 1355-1428*, π. Λεσβιακά 5 (1966) 123-144 [Γιάννης Δελῆς], Οἱ Γατελοῦζοι ἐν Λέσβῳ, 1355-1462, Ἐν Ἀθήναις 1901.

3. E.Y. Kolodny, *La population des îles de la Grèce*, Aix 1974, τ.1, σ. 163. Πάντως ὅλα τά στοιχεῖα πού διαθέτουμε δέν συνηγοροῦν, ὑπέρ τῆς ἀπόψεως πού διατυπώνει ὁ συγγραφέας περί γενικοῦ ἀποικισμοῦ τοῦ νησιοῦ.

4. Κοντά στοὺς περιηγητές (βλ. Παρασκευαΐδης, ὁ.π.) πού ἀναφέρονται στά πράγματα τῆς Μυτιλήνης τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ ἔχουμε ἐπιπλέον τήν σημαντική πηγή: Γαβριήλ μητροπολίτου Μηθύμνης, *Περιγραφή τῆς Λέσβου*, πού ἐκδόθηκε ἀπό τόν Ἰω. Φουντούλη τό 1960, καθώς ἐπίσης τίς σημαντικές πληροφορίες πού μᾶς δίνει ὁ κώδικας τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Μολύβου (βλ. Π. Παρασκευαΐδης, Ἡ Λέσβος κατά τήν Τουρκοκρατία. Οἱ αἰῶνες τῆς ἀνάκαμψης (170ς-180ς), Μυτιλήνη 1991).

διαπλοκή τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων στά ποικίλα πεδία δράσης πού προσδιορίζουν μιά κοινωνία ἔστω καί στό στενό τοπικό πλαίσιο. Καί ἀκριβῶς ἕνια παρόμοια στοιχεῖα ἔρχεται νά παρουσιάσει ἡ ἐργασία αὐτή πού χρονικά τοποθετοῦνται στά πρῶτα τριάντα χρόνια τοῦ 17ου λεσβιακοῦ αἰ.

Πηγή προέλευσης τῶν στοιχείων μας, μιά πολύτιμη ἱστορική πηγή τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ "Νομική Συναγωγή" πού καταρτίσθηκε χάρις στό ἐνδιαφέρον καί τίς προσπάθειες τοῦ πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσίθεου.⁵ Ἐκκλησιαστικῆς λοιπόν ὕψης ἡ πηγή μας καί κατά συνέπεια ἐκκλησιαστικοῦ χαρακτήρα καί οἱ πληροφορίες γιά τή Μυτιλήνη πού ἀποδεδειμούνται ἀπ' αὐτήν. Αὐτά ὅλα ὡστόσο ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐποχή αὐτή εἶναι σχετικά ἐπειδή μέ τήν ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ πλαισίου καί τήν δυναμική τῶν πραγμάτων ἡ ἐκκλησία ὑποκαθιστᾷ γιά τούς χριστιανούς τήν ὄργανωμένη πολιτεία καί ὑπηρετρεται σέ ὑποθέσεις πού σέ ἄλλες περιπτώσεις θά ἐπέλυαν τά λεγόμενα ἀστικά δικαστήρια. "Ἐτσι ἐκτός ἀπό τίς ἀμιγῶς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεις, ὅπως εἶναι ἡ παραίτηση καί ἐκλογή νέων τοπικῶν μητροπολιτῶν καί ἡ διεκδίκηση χωριῶν ἀπό τίς δύο τοπικές μητροπόλεις, τά στοιχεῖα μας ἐξακτινώνονται καί σέ περιπτώσεις πού ἔχουν νά κάνουν μέ τίς ἰδιωτικές σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (νομιμότητα συνοικεσίων, διαζύγια).

Ἄλλά ἄς πάρουμε τά πράγματα μέ τήν σειρά, ἀρχίζοντας ἀπό τίς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεις. Βρισκόμαστε στόν Μάρτιο τοῦ 1603, ὅταν ὁ μητροπολίτης Μυτιλήνης Παῖσιος⁶ παραιτεῖται ἀπό τόν μητροπολιτικό θρόνο. Οἱ λόγοι πού προβάλλει ἀρχικά εἶναι ἡ σωματική ἀδυναμία (ποδαλγία καί χειραλγία), ἡ ὁποία τόν ἐμποδίζει νά ἐκτελέσει τά ἱεραρχικά καθήκοντά του, δηλαδή νά περιέρχεται ἀνά τήν ἐπαρχία του καί νά νουθετεῖ τό ποιμνιό του. Κοντά σ' αὐτά ὅμως παρατίθεται ὁ οὐσιαστικός λόγος τῆς παραίτησης, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς καταβολῆς τοῦ αὐθεντικοῦ χαρτιζίου,⁷ πράγμα πού φυσικά τόν εἶχε ὀδηγήσει σέ χρέη. Ἐτσι παρακαλεῖ τόν οἰκουμενικό πατριάρχη Ραφαήλ Β' νά τόν ἀπαλλάξει ἀπό τά καθήκοντά του καί νά χειροτονήσει ἄλλον, ὁ ὁποῖος ὅπως γίνεται συνήθως στίς περιπτώσεις αὐτές, θά ἀνελάμβανε καί τά χρέη τοῦ παραιτηθέντος μητροπολίτη.

Ἡ διαδικασία αὐτή, εἶναι ἀρκετά συνηθισμένη γιά τήν ἐποχή καί πολλές φορές προέρχεται ἀπό πιέσεις τῆς κεντρικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἡ ὁποία - καθῶς εἶναι καί αὐτή δέσμια τῶν συνεχῶν οἰκονομικῶν παροχῶν πρὸς τήν ὀθωμανική ἐξουσία - εὐνοεῖ τίς παραιτήσεις αὐτές προκειμένου ὁ

5. Γιά τήν πολύτιμη αὐτή πηγή βλ. Δ.Γ. Ἀποστολόπουλος - Π.Α. Μιχαηλάρης, Ἡ Νομική Συναγωγή τοῦ Δοσίθεου. Μία πηγή καί ἕνα τεκμήριο, τ.1, Ἀθήνα 1987.

6. Βλ. γι' αὐτόν ὅσα ἀναφέρει ὁ Ἰάκωβος Κλεόμβροτος, Συνοπτική ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Λέσβου, Μυτιλήνη 1984, σ.97 ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία. Ἄς μνημονεύσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Παῖσιος εἶταν Λέσβιος: γεννήθηκε στό μικρό χωριό Παπιανὰ πού βρίσκεται στήν περιφέρεια τῆς Καλλονῆς.

7. Γιά τά διάφορα ἐκκλησιαστικά δοσίματα, δηλαδή τίς πηγές προσπορισμοῦ ἐσόδων ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας βλ. Παρασκευᾶς Κονόρτας, Les contributions ecclesiastiques "Patriarchike Zeteia" et "Basilikon Charatzion". Contribution a l'histoire economique du Patriarcat Oecumenique aux XVe et XVIe siecles, Actes du Ve Colloque International d'histoire, v.2, Ἀθήνα 1986, σ. 217-255, καί τοῦ ἴδιου, Ἡ Ὄθωμανική κρίση τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνα καί τό οἰκουμενικό πατριαρχεῖο, Τά Ἱστορικά 3 (1985) κυρίως σ. 55.

νέος μητροπολίτης νά συνεισφέρει τά ανάλογα χρήματα στή Μεγάλη Ἐκκλησία. Στό ντοκουμέντο μας μάλιστα τά πράγματα ἐμφανίζονται ξεκάθαρα, καθώς ρητά ὁ παραιτούμενος μητροπολίτης ξεκαθαρίζει τίς σχέσεις καί συμβάσεις πού διαπλέκονται μέσα στήν ἀλληλουχία τῶν οικονομικῶν ὑποχρεώσεων: ...[νά πληρώσῃ ὁποῖος χειροτονηθεῖ τίν ζητεῖαν ὁποῦ μοῦ γράφεις νά πληρώσω... (Ἔγγρ. 1).

Ἡ ἐπόμενη πράξη πού χρονολογεῖται στόν Ἰούνιο τοῦ 1604 εἶναι ἕνα πατριαρχικό γράμμα τοῦ ἴδιου πατριάρχη Ραφαήλ Β'. Σ' αὐτό τό γράμμα πού ἀπευθύνεται στούς κληρικούς καί χριστιανούς τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης, ὁ πατριάρχης ἀναφέρεται στήν παραίτηση τοῦ Παΐσιου καί ἐξαρχῆς ξεκαθαρίζει ὅτι αὐτός παραιτήθηκε ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας του νά καταβάλλει τήν πατριαρχική ζητεία. Μάλιστα στήν περίπτωση αὐτή προστίθεται καί τό ρῆμα βουληθῆναι, δέν ἤθελε δηλαδή νά καταβάλλει τήν πατριαρχική ζητεία, γεγονός πού ἐνδέχεται νά δηλώνει καί τήν ἔννοια τοῦ ἄμεσου ἐξαναγκασμοῦ πρὸς παραίτηση μολονότι οἱ οικονομικές δυσχέρειες συνιστοῦν φυσικά παρόμοιο ἐξαναγκασμό. Οἱ ἄλλες αἰτίες τῆς παραίτησης θεωροῦνται μάλλον ὡς ἀμελητέες καθώς συνοψίζονται στίς λέξεις πολλῶν μέν καί ἐτέρων οἱ ὁποῖες εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητες προκειμένου νά μήν στοιχειοθετεῖται παραίτηση καί κατά συνέπεια ἐκλογή νέου μητροπολίτη μόνο γιά οικονομικούς λόγους. Ἐν συνεχείᾳ ἡ πατριαρχική γραφίδα ἀναφέρεται στήν ἐκλογή τοῦ νέου μητροπολίτη Δανιήλ, ὁ ὁποῖος, καθώς ἀναφέρει ἡ πατριαρχική πράξη - ἐκλέχτηκε ἀξίως τῶν αὐτόθι. Ἀποτελεῖ καί αὐτό ἕνα ἄλλο χαρακτηριστικό στοιχεῖο πολλῶν ἀρχιερατικῶν ἐναλλαγῶν: ὁ διάδοχος τίς περισσότερες φορές ὑποδεικνύεται εἴτε ἀπό τόν παραιτηθέντα εἴτε ἀπό τοὺς ἐνοπίους, προκειμένου ὁ νέος μητροπολίτης νά εἶναι πρόσωπο οἰκεῖο καί γνώστης τῶν προβλημάτων, ἀλλά καί ἐπειδὴ ὁ παλαιότερος μητροπολίτης - καί μάλιστα στίς περιπτώσεις πού εἶναι καί γέννημα τῆς περιοχῆς - ἐπιζητεῖ τήν διατήρηση τῆς ἐξουσίας του ἀσκώντας ἐπιρροή στόν διάδοχό του.

Ὡστόσο τά πράγματα στήν περίπτωσή μας δέν λειτούργησαν μέσα στό φυσιολογικό αὐτό πλαίσιο καί σύμφωνα μέ τήν μαρτυρία τῆς πηγῆς μας ὁ Παῖσιος, ἄν καί οἰκειοθελῶς παραιτηθεῖς, δημιουργεῖ προβλήματα στό νέο μητροπολίτη Δανιήλ προφασισζόμενος προφάσεις παραλόγους καί ἀπροσδέκτους τοῖς κανόνι, δηλαδή μέ ἄλλα λόγια ὁ Παῖσιος δέν τηρεῖ τό λόγο του. Κατόπιν τούτου ἡ συνοδική παρέμβαση - μετά ἀπό προσφυγή φυσικά τοῦ νεοεκλεγέντος Δανιήλ - κρίνεται ἐπιβεβλημένη καί οἱ χριστιανοί καλοῦνται νά ἀποδέχονται ὡς γνήσιο μητροπολίτη τους τόν Δανιήλ, ὁ δέ Παῖσιος ἀπειλεῖται με ἀφορισμό ἄν συνεχίσει τίς παράνομες ἐπεμβάσεις του (Ἔγγρ. 2).

Ἡ συνέχεια δέν μᾶς εἶναι γνωστή, πρέπει πάντως νά εικάσουμε ὅτι ἡ πατριαρχική ἐπέμβαση ἔφερε ἀποτελέσματα ἀφοῦ δέν ὑπάρχει συνέχεια στόν κώδικα ἀλλά καί ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Παῖσιος ἀποσύρθηκε στή μονή Λειμῶνος ὅπου καί πέθανε τό 1610.⁸

8. Κλεόμβροτος, ὁ.π.

Μετά από 25 περίπου χρόνια στη μητρόπολη Μυτιλήνης επαναλαμβάνεται ή ίδια ιστορία κατά τό πρώτο μέρος της τουλάχιστον. Συγκεκριμένα στις 27 Μαΐου 1629 υποβάλλει στον οικουμενικό πατριάρχη Κύριλλο Α΄ Λούκαρη τήν παραίτησή του ό μητροπολίτης Μυτιλήνης Κωνστάντιος.⁹ Ο λόγος τής παραίτησης: τά γηρατειά αλλά και κάποια προβλήματα μέ τήν τουρκική διοίκηση πού υποκρύπτουν οί φράσεις: και φεύγων τά βάρη και τούς πειρασμούς τών κατά τόπον. Ή συνήθης διαδικασία επαναλαμβάνεται και στην περίπτωση του Κωνστάντιου: παραιτείται αλλά διατηρεί τό αξίωμα τής αρχιεπισκόπου. Αυτό αποτελεί ένα από τά σημεία στα όποια σταματά πάντα προσεκτικά ή γραφίδα τών παραιτουμένων άφου σε καμιά περίπτωση δέν θέλουν νά χάσουν τά όσα προέρχονται από τό αξίωμά τους, δηλαδή μία νέα μητροπολιτική έδρα. Τά ίδια και ό Κωνστάντιος, μολονότι όμολογει ότι βρίσκεται σε βαθύ γήρας και έχει διατελέσει, κατά τήν αναφορά του, μητροπολίτης Μυτιλήνης ύπέρ τούς είκοσι χρόνους.

Αυτό είναι τό ένα. Τό δεύτερο: λαμβάνει πρόνοια για τήν διαδοχή του, μάλιστα στην περίπτωση του όνομάζει τόν διάδοχο πού επιθυμεί νά είναι ό αδελφόπαις μου παπά Παρθένιος. Ή πρόσβαση στην διατήρηση τής έπιρροής μέσω του διαδόχου εξασφαλίζεται έδω και εξαιτίας λόγων συγγενείας. Όπως λοιπόν συνήθως γίνεται τό πατριαρχείο κάνει δεκτή τήν παραίτηση του Κωνστάντιου αλλά και τήν ύποδειξη του και τήν ίδια μέρα πού καταχωρείται στον κώδικα ή παραίτηση γίνεται και ή εκλογή του νέου μητροπολίτη πού είναι ό εκείθεν έλθών ιερομόναχος και πνευματικός Παρθένιος¹⁰ ("Εγγρ. 3).

Ή ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται και στις 7 Σεπτεμβρίου 1654 κατά τρόπο μονότονο και μάλιστα θά λέγαμε θεσμικό. Τώρα είναι ό Παρθένιος, πού ευνόηθηκε από τόν Κωνσταντίο, νά παραιτηθεί και νά ύποδείξει ως διάδοχό του τόν πρωτοσύγκελλο τής Μεγάλης Έκκλησίας Γρηγόριο, ό όποιος τήν ίδια ήμέρα εκλέγεται μητροπολίτης Μυτιλήνης. Οί λόγοι τής παραίτησεως του Παρθενίου: τά γεράματα ως επιφανειακή αίτια και τό ένοχλήσθαι με καθ' έκάστην ύπό του επικειμένου χρέους τή μητροπόλει και μή δύνασθαι προσπαλαίειν αύτοίς ("Εγγρ. 4).

Ή πρακτική αύτή τής παραίτησης από τήν μητροπολιτική έδρα και ή ταυτόχρονη ύπόδειξη του διαδόχου πού άνιχνεύσαμε στην περίπτωση τής μητρόπολης Μυτιλήνης, δέν αποτελεί μεμονωμένο γεγονός. Ή μελέτη άνάλογων περιπτώσεων και για άλλες μητροπόλεις όδηγει στη διαπίστωση ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μία τυπολογία του είδους, μία εκδήλωση έθιμικού εκκλησιαστικού δικαίου επειδή βέβαια κανένας κανόνας δέν προβλέπει άνάλογες συνθήκες παραίτησης και εκλογής δι' ύποδείξεως. Φυσικά τά πράγματα έχουν μεταβληθεί μέ τήν όθωμανική κατάσταση. Ή παραίτηση λόγω χρεών είναι δημιούργημα άκριβώς τής νέας αύτης κατάστασης και φυσικά καλύπτεται από τόν μανδύα δεκάδων άλλων

9. Λέσβιος μητροπολίτης και αυτός, από τό χωριό Βασιλικά (Βλ. Κλεόμβροτος, ό.π., σ.97-98).

10. Άποστολόπουλος-Μιχαηλάρης, ό.π., άρ. 913: έτσι για τόν μητροπολίτη αυτό έχουμε τώρα άκριβώς τόν χρόνο τής παρουσίας του στον θρόνο τής Μυτιλήνης: 27 Μαΐου 1629 - 7 Σεπτεμβρίου 1654.

παραπτωμάτων προκειμένου να δημιουργηθεί κάποια αντίστοιχία προς το κανονικό δίκαιο. Αυτό είναι το ένα σοβαρό σύμπτωμα. Το άλλο, παρεπόμενο του πρώτου, είναι η υπόδειξη του διαδόχου, ο οποίος έχει φυσικά συμφωνήσει με τον παραιτούμενο ώστε να ξεπληρώσει τα χρέη του, πράγμα που εξυπηρετεί και τους γενικότερους προσανατολισμούς του Πατριαρχείου για τη συγκέντρωση των βαρύτατων δοσιμάτων.¹¹ Έτσι σχεδόν πάντοτε ο υποδεικνυόμενος εκλέγεται και οι κανονικότητες διαιωνίζονται με τη συνέχεια που δημιουργείται στις τοπικές μητροπόλεις. Στην περίπτωση μάλιστα που οι μητροπολίτες που διαδέχονται ο ένας τον άλλον με τον τρόπο αυτό είναι και ως προς την καταγωγή οίκοι του τόπου, δημιουργείται ένα πλέγμα εξουσίας ακόμα πιο συγκεντρωτικό. Πρέπει μάλιστα να παρατηρήσουμε στο σημείο αυτό ότι η υπόδειξη του νέου μητροπολίτη ενδέχεται να εξυπηρετεί ένα συγκεκριμένο status συμφερόντων καθώς βέβαια ο μητροπολίτης δεν ενεργεί μόνος του. Τα έγγραφα πολλές φορές κατονομάζουν την ομάδα που προωθεί τον νέο μητροπολίτη, άλλοτε απλώς υποσημειώνουν γενικεύοντας, όπως λ.χ. στην περίπτωση του δευτέρου εγγράφου μας, όπου ο Δανιήλ εκλέγεται ...ψήφω μὲν κανονικῶ... ἀξιώσει δὲ τῶν αὐτόθι.

Φυσικά ανατροπές στο σχήμα αυτό υπάρχουν οι όποιες, βέβαια, τονίζουν περισσότερο την δυναμική του παρά την αναιρούς. Αθέτηση όρων, χειραφέτηση των υποδειχθέντων, και κυρίως αδυναμία και αυτών να ξεπληρώσουν τα βαριά δοσιματα και χρέη είναι μερικές από τις αιτίες των ανατροπών. Ωστόσο το γενικό σχήμα λειτουργεί τουλάχιστον την εποχή που εξετάζουμε, ικανοποιητικά και σχεδόν επιβάλλεται στο οικουμενικό πατριαρχείο από τις τοπικές αρχές. Στο έγγραφο λ.χ. της παραίτησης του Παρθενίου (βλ. έγγραφο 4) η υπόδειξη του διαδόχου γίνεται υπό την μορφή απειλητικής έκφορας καθώς ο παραιτούμενος δηλώνει ότι *ἐπί τούτῳ μόνῳ τῷ πρωτοσυγγέλῳ φημί παραιτοῦμαι... οὐκί δέ πρὸς ἕτερον πρόσωπον, γεγονός πού προκαλεῖ πλέον τήν ὑπόνοια παραίτησης ὑπό ὄρους οἱ ὁποῖοι ἐκφέρονται γιά τήν πραγματοποίηση κάποιων ἄλλων ἄνωθεν ὄρων*. Ίσως μάλιστα το κλειστό τοπικό σχήμα που εξυπηρετεί, συμβάλλει στην καλλίτερη δυνατή λειτουργία της ἀκολουθίας αὐτῆς ὅπου ἡ ἐναλλαγή τοπικῶν μητροπολιτῶν στό θρόνο τῆς ἐπαρχίας εξυπηρετεῖ τά πράγματα ἀπό κάθε ἄποψη. Όλα αὐτά ὁμως ἐννοεῖται ὅτι γίνονται ἀνεκτά σχεδόν ἀδιαμαρτύρητα ἀπό τήν διοίκηση

11. Για το θέμα αυτό βλ. Κονόρτας, Οικονομική κρίση, ὅ.π. Στη μελέτη αὐτή ὁ Π. Κονόρτας ἐξετάζει τίς συνέπειες πού ἐπέφερε ἡ βαρεία οἰκονομική κρίση τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ τέλους τοῦ 16ου καί φυσικά τίς συνέπειες πού εἶχε αὐτή μέ τή σειρά της εἰς βάρος τῶν οἰκονομικῶν τοῦ πατριαρχείου. Συνέπειες αὐτῆς ὑπῆρξαν ἡ αὐξηση τοῦ χαρατισίου καί τοῦ πεσκεσίου πού μέ τή σειρά τους ἐπέφεραν συνεχεῖς ἀλλαξοπατριαρχεῖες καί καθαιρέσεις μητροπολιτῶν πού δέν μπορούσαν νά ἀνταποκριθοῦν στίς αὐξημένες φορολογικές ἀπαιτήσεις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Σ' αὐτά ὅλα πρέπει - τώρα πού διαθέτουμε μία ἀσφαλῆ συγκεντρωτική πηγή (Νομική Συναγωγή) - νά προσθέσουμε καί ἕνα ἄλλο σύμπτωμα πού εἶναι ἡ πύκνωση τῶν παραιτήσεων τῶν μητροπολιτῶν πού δέν μπορούν νά ἀνταποκριθοῦν στοὺς νέους ἐπαχθεῖς φόρους, πύκνωση πού παρατηρεῖται σχεδόν καθ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ 17ου αἰ. Ἀπό τή μιά εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν μητροπολιτῶν πού παραιτοῦνται καί ἀπό τήν ἄλλη οἱ εἰσφορές ὑπέρ τῆς Ἐκκλησίας πού προκαλοῦνται ἀκριβῶς ἀπό τίς ἐκλογές τῶν ἀντικαταστατῶν τους.

της Ἐκκλησίας ἐξαιτίας τῶν δύσκολων προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει ἀπό την σοβαρή οικονομική κρίση τῆς αὐτοκρατορίας πού βέβαια μετακυλιέται στίς πλάτες τῶν ἐπιμέρους συνιστωσῶν πού τήν ἀποτελοῦν.

Αὐτά συμβαίνουν στίς ἐναλλαγές τῶν μητροπολιτῶν. Ὡστόσο στή Λέσβο ὑπάρχουν δύο ἔδρες μητροπολιτῶν, κατάσταση πού διαιωνίζεται ὡς τίς μέρες μας. Μάλιστα στήν διαπλοκή τῶν συμφερόντων οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν μητροπόλεων Μυτιλήνης καί Μηθύμνης δέν εἶναι πάντοτε καλές. Συνήθως οἱ διενέξεις προέρχονται ἀπό τόν ἔλεγχο ὀρισμένων χωριῶν πού διεκδικοῦν οἱ μητροπόλεις. Ἔτσι στίς 5 Μαΐου 1626 ἐκδίδεται ἀπό τόν οἰκουμενικό πατριάρχη Κύριλλο Α΄ Λούκαρη ἓνα σημαντικό γράμμα πού προσπαθεῖ νά διευθετήσῃ τήν διαμάχη τῶν δύο μητροπόλεων γιά τά χωριά Ἄγρα, Ἐρεσσό καί Μεσότοπο τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ νησιοῦ (Ἔγγρ. 5).

Τά χωριά αὐτά σύμφωνα μέ τό γράμμα παράνομα ἐνέταξε στά ὄρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας του ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης Κορνήλιος¹² χρησιμοποιώντας ἐξωτερικά μέσα. Οἱ ἐνέργειες τοῦ μητροπολίτη Μηθύμνης μάλιστα ἐξελίχθηκαν μέσα στό γενικό πλαίσιο τῆς νομιμότητας καθώς ὁμολογεῖ τό πατριαρχικό γράμμα, δηλαδή ἡ παραχώρηση τῶν χωριῶν στόν Μηθύμνης ἔγινε βάσει πατριαρχικοῦ γράμματος τοῦ ἴδιου τοῦ Λούκαρη, τό ὁποῖο τώρα ὁμολογεῖ ὅτι τό ἐξέδωσε κατόπιν πιέσεων ἐκ μέρους πολιτικῶν παραγόντων. Ἡ ἀντίδραση τοῦ μητροπολίτη Μυτιλήνης ὑπῆρξε ἄμεση καί δραστική. Ὁ γνωστός μας Κωνστάντιος καταφθάνει στήν Κωνσταντινούπολη καί ἔμπροσθεν τῆς συνόδου παρουσιάζει προγενέστερο γράμμα τοῦ πατριάρχη Μητροφάνη,¹³ μακαρίτη πιά, τό ὁποῖο ἀναφέρονταν σέ ἄλλο πατριαρχικό γράμμα τῆς βυζαντινῆς περιόδου (πρό χρόνων διακοσιῶν ἐξήκοντα) καί τό ὁποῖο ἀποφαίνονταν ὅτι τότε ἡ Ἐρεσσός εἶταν ἐπισκοπή¹⁴ τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης καί ὅτι σ' αὐτήν ὑπάγονταν καί τά χωριά Ἄγρα καί Μεσότοπος.

12. Γιά τόν Κορνήλιο διαθέτουμε ἀρκετές πληροφορίες: διαδέχτηκε τόν Γαβριήλ πού παραιτήθηκε στίς 24 Φεβρουαρίου 1621 καί στίς πηγές ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά τόν Μάρτιο τοῦ ἴδιου ἔτους (βλ. Γερμανός Σάρδεων, Ὁ ἐπισκοπικός κατάλογος τῆς Ἐκκλησίας Μηθύμνης, Δελτίον Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μηθύμνης 10 (1938) 117-118. Πρόκειται γιά ἰσχυρή προσωπικότητα πού ἐκτός ἀπό τή δυναμική καί ἐκ τῶν πραγμάτων αὐθαίρετη ἐνέργεια εἰς βάρος τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης γνωρίζουμε ὅτι τό 1643 ὅταν γίνεται ἡ ἀνασυγκρότηση τῆς οικονομικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου πού εἶχε ἀποφασιστεῖ μέ τόν συνοδικό τόμο τοῦ 1641 γίνεται καί ὁ Κορνήλιος μέλος τῆς ἐπιτροπῆς αὐτῆς (βλ. Ἀποστολόπουλος - Μιχαηλάρης, ὁ.π., ἀρ.194 καί Καλλίνικος Δελικάνης, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος τρίτος... ΚΠολη 1905, σ. 314-321). Πέθανε τό 1652 καί τόν διαδέχτηκε ὁ Ἄνθιμος (Γερμανός, ὁ.π., σ.118 καί Ἀποστολόπουλος-Μιχαηλάρης, ὁ.π., ἀρ. 658).

13. Πρόκειται φυσικά γιά τόν οἰκουμενικό πατριάρχη Μητροφάνη Γ΄ πού πατριάρχευσε δύο φορές: α΄ Ἰανουάριος 1565 - 4 Μαΐου 1572 καί β΄ μέσα Νοεμβρίου 1579 - 9 Αὐγούστου 1580.

14. Γιά τήν ἐπισκοπή Ἐρεσοῦ ἔχουμε πληροφορίες καί ἀπό παλαιότερες πηγές τίς ὁποῖες παραθέτει συνοπτικά ὁ Ἰάκωβος Κλεόμβροτος στό ἔργο του Συνοπτική ἱστορία, ὁ.π., σ.22-24, Σύμφωνα μ' αὐτές ἡ ἐπισκοπή αὐτή ἀναγράφεται σέ Τακτικό τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος ΣΤ΄ ἐνώ ἀσφαλεῖς πληροφορίες γι' αὐτήν μᾶς δίνουν πατριαρχικά γράμματα τῆς ὕστερης βυζαντινῆς περιόδου καί συγκεκριμένα τοῦ ἔτους 1324, ὅταν ἡ ἐπισκοπή αὐτή

Ἡ ἀναγωγή αὐτὴ πρὸς τὴν παλαιότητα εἶναι συνηθισμένη πρακτικὴ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου ἢ ὅποια ἐπιζητεῖ νὰ κατασφαλίσῃ τὶς ἀποφάσεις τῆς στηριζόμενη σὲ ἀποφάσεις παλαιότερων πατριαρχῶν καθὼς ἔτσι ἀποκτοῦν κύρος καὶ οἱ δικές τῆς ἀποφάσεις ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἐντάσσοντας τὴν δική τῆς γνωμοδότηση στὸ γνωστὸ καὶ πανταχοῦ παρὸν ὄρια πατέρων μὴ ὑπερβαίνειν ἢ καλῶς οὗτοι καὶ μετὰ δεούσης δοκιμασίας ἀρχῆθεν ἐξέθεντο, πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος πατριαρχικοῦ γράμματος.

Στὸ διαδοχικὸ λοιπὸν αὐτὸ νομικὸ πλαίσιο: Λούκαρης, Μητροφάνης, γράμμα βυζαντινῆς περιόδου ὁ μητροπολίτης Μηθύμνης μένει ἐκθετος ἐπειδὴ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τίποτε ἄλλο ἐκτός ἀπὸ ἓνα γράμμα τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ πατριάρχῃ, τὸ ὅποιο ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ὅτι ὑπῆρξε ἀποτελεσμα βίας. Ἔτσι ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος ἐπαναφέρει τὰ χωριὰ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίᾳ τοῦ μητροπολίτη Μυτιλήνης Κωνσταντίου καὶ καλεῖ τοὺς χριστιανούς τῶν χωριῶν αὐτῶν νὰ ὑποτάσσονται σ' αὐτόν, νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς πνευματικὸ ἡγέτη καὶ φυσικά σ' αὐτόν νὰ καταβάλλουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ εἰσοδήματα καὶ δικαίωματα, τὰ ἅποτε κανονικά τῶν ἱερέων, συνοικεσιῶν, πανηγύρεων, ζηπιῶν καὶ τῶν λοιπῶν συνήθων τῷ τόπῳ.

Ἡ πίεση ἐξωτερικῶν παραγόντων γιὰ τὴν λήψη ἀποφάσεων εἶναι γνωστὴ σὲ πολλὰς περιπτώσεις καὶ ρητὰ κάποτε ὁμολογεῖται στὰ πατριαρχικὰ γράμματα. Ὡστόσο μερικές φορές εἶναι εὐκόλο νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπίκληση ἀποτελεῖ μᾶλλον ἐπίφαση καὶ δικαιολογία προκειμένου νὰ καλυφθεῖ μιὰ λανθασμένη προηγούμενη πράξις, ὅταν μάλιστα παραγωγὸς καὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἀντίθετης τῆς εἶναι ὁ ἴδιος πατριάρχης, ἢ ἴδια σύνοδος. Κάτι τέτοιο φαίνεται νὰ συμβαίνει στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα πού παρουσιάζει ὁ Κωνσταντῖος φυσικά δὲν θὰ εἶταν ἱκανὰ νὰ παρακάμψουν πιέσεις ἐξωτερικῆς καὶ μάλιστα σὲ χρόνον τόσο σύντομον καθὼς ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν στοιχείων προκύπτει ὅτι ἡ ἀντίδρασις τοῦ Κωνσταντίου ὑπῆρξε ἄμεση. Ταυτόχρονα ἡ ἀπόφασις αὐτὴ θέτει στὸ προσκῆνιον τὸν τρόπο μὲ τὸν ὅποιο εἶταν δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἀντιθέσεις μεταξὺ μητροπόλεων καθὼς βέβαια ἡ ἀπώλεια ἑνὸς ντοκουμέντου ἢ καὶ ἡ ἀποσιώπησί του, μετὰ ἀπὸ χρόνια θὰ μπορούσε καὶ πάλι νὰ ὀδηγήσῃ σὲ νέες διεκδικήσεις καὶ ἐνδεχομένως σὲ ἐπίκληση στοιχείων πού προηγουμένως εἶχαν ἀναιρεθεῖ. Καὶ τέτοιες ὑποθέσεις ὅπου ἡ κάθε πλευρὰ εἶχε νὰ παρουσιάσῃ πειστικὰ ντοκουμέντα δὲν εἶναι σπάνιες.

Τὸ πατριαρχικὸ γράμμα κλείνει βέβαια μὲ τὶς συνήθεις ἀπειλὲς ἀφορισμοῦ ἐναντίον τοῦ μητροπολίτη Μηθύμνης Κορνηλίου καὶ ἐναντίον κάθε ἄλλου πού δὲν θὰ ὑπακούσῃ στὶς ἐντολὰς τῆς πατριαρχικῆς συνόδου, οἱ

παρουσιάζεται ἀκμάζουσα μὲ ὀφικιαλίους: σκευοφύλακα καὶ πρωτοπαπᾶ (Miklosich - Muller, Acta I, 114, 117). Οἱ πληροφορίες πού μᾶς δίνει τὸ πατριαρχικὸ γράμμα τοῦ Λούκαρη μὲ τὶς διαδοχικὰς ἀναγωγὰς του ἐπιβεβαιώνει καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν νεωτέρων πηγῶν τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐπισκοπῆς Ἑρεσοῦ ὑπαγομένης ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Μυτιλήνης, τὴν ἐν συνεχείᾳ διάλυσιν τῆς καὶ τὴν ὑπαγωγὴν τῶν χωριῶν τοῦ δυτικοῦ τμήματος πού αὐτὴ περιλάμβανε ἀπευθείας στὴν κυρίαρχη μητρόπολιν. Σημειωτέον ὅτι ἡ φήμη τοῦ μητροπολίτη Μυτιλήνης περιλάμβανε πάντα τὴν Τένεδο καὶ τὴν Ἑρεσό.

όποιας απειλής αναφέρονται και σε κάθε μελλοντική απόπειρα ανατροπής των ορίων της μητροπόλεως Μυτιλήνης.

* * *

Έκτός όμως από τις εκκλησιαστικές αυτές υποθέσεις οι οποίες καθώς είδαμε θέτουν και άλλα προβλήματα πέρα από την συνήθη διαδικασία της έναλλαγής μητροπολιτών, υπάρχουν και υποθέσεις που απασχολούν τους ανθρώπους στις καθημερινές σχέσεις τους. Βέβαια τό γεγονός ότι πράξεις αντίστοιχες τέτοιων υποθέσεων κοινωνικών θά λέγαμε μέ σύγχρονους όρους φτάνουν νά αποτελέσουν τό υλικό ενός κώδικα, όπως ή Νομική Συναγωγή, σημαίνει ότι δέν μπόρεσαν νά έπιλυθούν σε τοπικό επίπεδο, δηλαδή στό επίπεδο της τοπικής εκκλησιαστικής δικαιοσύνης. "Έτσι ή προσφυγή στην πατριαρχική αϋλή υπήρξε αναπόφευκτη. "Ίσως λοιπόν επειδή ή υπόθεση ξεφεύγει από τις δυνατότητες του τοπικού μητροπολίτη είτε γιατί αυτός δέν θέλει για λόγους προφανείς νά πάρει θέση είτε γιατί δέν μπορεί νά δώσει βιώσιμη λύση, άνθρωποι από μέρη που απέχουν μακριά από τό κέντρο των αποφάσεων αναγκάζονται μέσω του μητροπολίτη ή και προσωπικώς νά καταφύγουν σ' αυτό προκειμένου νά βρουν τό δίκιο τους.

"Έτσι στον κώδικά μας καταγράφεται στις 15 Μαΐου 1601 μιά δήλωση συμφιλίωσης ("Έγγρ. 6). Σύμφωνα μ' αυτή άγνωστος ιερωμένος όμολογει ένώπιον του οικουμενικού πατριάρχη και του μητροπολίτη Μηθύμνης που συμπαραευρίσκεται ότι θά παύσει νά ένοχλει - χρησιμοποιώντας και μέσα πολιτικά - κάποιους κατοίκους του χωριού Τελώνια¹⁵ της Λέσβου, μεταξύ των όποιων ρητά κατονομάζονται ό Ίωάννης του χρυσοχού και ό Κομνηνός του Φιλάνδρου. Στην αντίθετη περίπτωση σύμφωνα μέ πάγια, θά λέγαμε, συνήθεια των όμολογιών που γίνονται έκ μέρους ιερωμένων, δέχεται ό όμολογών ότι στερεΐται αυτοδικαίως της ιερωσύνης του χωρίς καμιά άλλη ένέργεια. Βέβαια τό έγγραφο είναι άσαφές ως προς την υπόθεση που έφθασε ένώπιον του οικουμενικού πατριάρχη και της συνόδου. Πάντως από τό γεγονός αυτό μπορούμε νά εικάσουμε ότι πρόκειται για ένδοκιμοτικές διενέξεις στις όποιας ό άνώνυμος ιερωμένος φαίνεται ότι χρησιμοποίησε και τις τουρκικές άρχες.

Οί τρεις τελευταίες υποθέσεις που προέρχονται από τά στοιχεία της Νομικής Συναγωγής έχουν νά κάνουν μέ καθαρά κοινωνικές σχέσεις καθώς πραγματεύονται την υπόθεση νομιμότητας γάμου, την υπόθεση αστήρικτης κατηγορίας μοιχείας που οδηγεί σε διαζύγιο και την υπόθεση προσπάθειας διαλύσεως νομίμου συνοικεσίου. "Ας δούμε λοιπόν τις περιπτώσεις αυτές αναλυτικά.

"Η πρώτη περίπτωση που χρονικά τοποθετείται μεταξύ των έτων 1607-1612 όταν πατριάρχευσε ό οικουμενικός πατριάρχης Νεόφυτος Β' αποτελείται από δύο έγγραφα, ("Έγγρ. 7,8) από τά όποια τό ένα περιέχει τό αποτέλεσμα των ένεργειών του μητροπολίτη Μηθύμνης Γρηγορίου και τό

15. Πρόκειται για τό σημερινό χωριό μέ τό όνομα "Αντισσα.

δεύτερο είναι η απόφαση του οικουμενικού πατριάρχη η οποία στηρίζεται ακριβώς στις πληροφορίες του μητροπολίτη. Η διαδικασία αυτή είναι από τις πλέον τυπικές κατά την άπονομή δικαιοσύνης από τις εκκλησιαστικές αρχές και ιδίως από το πατριαρχείο για ζητήματα, για τα οποία η προϋσταμένη αρχή δεν έχει άμεση αντίληψη. Βεβαίως έχει προηγηθεί η προσφυγή στο πατριαρχείο και η έντολή (πατριαρχικό γράμμα) προς τον μητροπολίτη. Τα στοιχεία μας αρχίζουν ακριβώς μετά από τις ενέργειες αυτές.

Αφού έλαβε την έντολή του πατριάρχη ο μητροπολίτης Μηθύμνης χρησιμοποιώντας το ένδικο μέσο το οποίο είχε στην διάθεσή του, δηλαδή την μαρτυρία υπό το βάρος της απειλής αφορισμού (έξετασα ακριβώς μετά ώμοφορίου και επίτραχληίου) διαπιστώνει ότι στο χωριό Φίλια¹⁶ της Λέσβου ο Γεώργης ρεϊζης είχε συνάψει νόμιμο συνοικέσιο με την κόρη του Μανόλη και της Δεσποινέτας, αφού όταν έγινε αυτό, η κόρη ήταν τουλάχιστον δώδεκα ετών, καθώς μαρτυρούν η μάνα του Γεώργη, Ρήγαινα, οι γείτονες και άλλοι κάτοικοι του χωριού.

Αυτό είναι το αποτέλεσμα της επιτόπιας έρευνας του Μηθύμνης Γρηγορίου. Μετά από αυτά ο πατριάρχης εκδίδει την απόφασή του, η οποία είναι καταδικαστική για τον Γεώργιο Μάλαμα και την γυναίκα του Σμαράγδα του Παπή, οι οποίοι επειδή ακριβώς ήθελαν για γαμπρό τους τον Γεώργη ρεϊζη κατήγγειλαν τον άρραβώνα του ως παράνομο. Όστόσο στην απόφαση του πατριάρχη αναδεικνύεται και το στοιχείο της συνεργίας στην διάλυση του άρραβώνα της μάνας του γαμπρού Ρήγαινας καθώς και της αδελφής του Μαχταρίνας. Αλλά και ο ίδιος ο Γεώργης ρεϊζης εμπλέκεται, αφού φαίνεται ότι κάμφηκε τελικά από τις ένδεχόμενες πιέσεις ή την προσφορά μεγαλύτερης προίκας. Γι' αυτό ο αφορισμός του οικουμενικού πατριάρχη περιλαμβάνει όλους τους συνεργούς καθώς προσπάθησαν χωρίς εύλογη αίτια να διαλύσουν νόμιμο συνοικέσιο, και μόνο η πραγματοποίηση του γάμου θα άρει τις συνέπειες του αφορισμού.

Όσο αμείλικτη είναι η απόφαση του Νεοφύτου Β' για την προσπάθεια διάλυσης νομίμου άρραβώνα τόσο ανεκτική και τολμηρή είναι η επόμενη απόφασή του, που μās άπασχολεί εδώ ("Εγγρ. 9). Σύμφωνα μ' αυτή κάποιος Γεώργιος κατηγορήσε την γυναίκα του Μερούδα του Σεβαστού - όλοι αυτοί πρέπει να είναι κάτοικοι κάποιου χωριού της μητροπόλεως Μηθύμνης, αφού στον μητροπολίτη αυτής άπευθύνεται τό γράμμα - ότι διέπραξε μοιχεία με τον Γεώργιο τον Άθηναίο. Ο κατηγορος όμως δεν μπόρεσε να άποδείξει την κατηγορία ή μάλλον η κατηγορηθείσα δι' έπιτρόπου και μαρτύρων άπέδειξε τό άνυπόστατο της κατηγορίας και ταυτοχρόνως δήλωσε ότι δεν θέλει πλέον ως σύζυγο τον κατήγορό της. Η απόφαση λοιπόν που κοινοποιείται στον μητροπολίτη Μηθύμνης τον Μάιο του 1611 άκυρώνει τον γάμο και παρέχει την δυνατότητα στην γυναίκα να παντρευθεί, αν θέλει, νέο άντρα.

Η απόφαση αυτή, πιστεύω ότι πράγματι δικαιώνει την άποψη ότι κατά

16. Τό χωριό που άνέκαθεν ύπάγονταν στη μητρόπολη Μηθύμνης διατηρείται και σήμερα με τό ίδιο όνομα.

τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας ἡ ἐκκλησία δέν διστάζει νά ἐκδίδει διαζύγια¹⁷ καί μάλιστα μέ ρυθμούς πού μᾶλλον ἐκπλήσσουν καί ἀνατρέπουν παγιωμένες περί τοῦ ἀντιθέτου ἀντιλήψεις. Μία περιοδολόγηση σέ πράξεις διαζυγίων πού ὡς τώρα ἔχουν ἐκδοθεῖ νομίζω ὅτι ἐπικυρώνει τόν ἰσχυρισμό αὐτό καί ἔχει τήν ἐρμηνεία του ἐνδεχομένως στήν ἀνοχή πού πρέπει νά ὑπάρχει πρὸς κοινωνικές ὁμάδες πού δοκιμάζονται μέσα στο πλαίσιο μιᾶς πολυεθνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ἀνοχή αὐτή διατηρεῖ συμπαγές τό μέτωπο τοῦ ὑποδούλου χριστιανοῦ πού ὑπό ἄλλες συνθήκες εἶναι ἐνδεχόμενο νά ζητήσει λύσεις στό πλαίσιο μιᾶς ἄλλης ἐθνότητας, πράγμα ἄλλωστε διαπιστωμένο καί γιά τούς ὀρθοδόξους κάποτε καί συγκεκριμένα ὅταν καταφεύγουν στόν διά τοῦ κεληνίου γάμο.

Τίς ἀπόψεις αὐτές ἐρχεται νά ἐνισχύσει ἡ τελευταία ἀναφορά στήν πηγὴ μας (Ἐγγρ. 10). Σύμφωνα μ' αὐτήν τόν Ἰούνιο τοῦ 1611 ὁ πατριάρχης Νεόφυτος Β' γνωμοδοτεῖ γιά τήν νομιμότητα γάμου ὁ ὁποῖος προσβάλλεται ἐπειδὴ προσέκρουσε στό κώλυμα τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ συγγενείας.¹⁸ Συγκεκριμένα στό χωριό Μεσότοπος¹⁹ τῆς Λέσβου ὁ Κώστας τοῦ Μπόζη πρὶν ἀπό ἀρκετά χρόνια εἶχε νυμφευθεῖ τήν Φράγκα τοῦ Δούκα. Ἐπειτα λοιπόν ἀπό ἀρκετά χρόνια, ὅπως ἀναφέρει ἡ πατριαρχική ἀπόφαση, γίνεται ἀπό ἄτομα πού δέν κατονομάζονται, καταγγελία ὅτι ὁ γάμος εἶταν παράνομος. Ἡ γνωμοδότηση τοῦ πατριάρχη παραδέχεται ὅτι ὄντως ὑπῆρχε πρόβλημα, ὅμως ἀναγνωρίζει ταυτόχρονα ὅτι ὁ Μπόζης ἐξ ἀγνοίας προχώρησε στήν τέλεση τοῦ γάμου αὐτοῦ καθώς κανεῖς δέν τόν εἰδοποίησε γιά τό πρόβλημα. Κατόπιν τούτου τό συνοικέσιο δέν διαλύεται καί τό ζευγάρι πρέπει νά θεωρεῖται νόμιμο καί ἐντασσόμενο στό σῶμα τῶν χριστιανῶν.

Ἡ ὅλη γνωμοδότηση παραπέμπει στό γνωστό πνεῦμα τῆς κατ' οἰκονομίαν ἀπονομῆς δικαιοσύνης καθώς σέ ἄλλες παρόμοιες περιπτώσεις ἔχουμε ἀκριβῶς ἀντίθετες ἀποφάσεις, καί πάντως κρίνει μέ συγκατάβαση μία σχέση πού εἶχε νομιμοποιηθεῖ μέσω τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου πρὶν ἀπό πολλά χρόνια. Εἶναι φυσικά προφανές ὅτι στή βάση τῆς καταγγελίας αὐτῆς παρά πινων, ἡ ὁποία μάλιστα φθάνει στήν πατριαρχική γραμματεία κάποια συμφέροντα κρύβονται τά ὁποῖα θά κατακύρωνε πρὸς τή μία ἢ τήν ἄλλη κατεύθυνση ἢ διάλυση τοῦ γάμου. Ἐξάλλου ὑποθετικά δέν πρέπει νά ἀποκλείεται ἡ περίπτωση ἡ προσβολή τοῦ γάμου νά γίνεται ἀπό ἓνα ἐκ τῶν

17. Γιά τήν διαδικασία ἀπονομῆς τοῦ διαζυγίου κατά τούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἔχουν δημοσιευθεῖ πολλές μελέτες πού ἀναφέρονται στήν ἐμφάνισή του σέ διάφορες τοπικές κοινωνίες. Βασική λοιπόν γιά τό θέμα μας μελέτη ἐξακολουθεῖ νά παραμένει ἡ συμβολή τοῦ Δημ. Γκίνη, Οἱ λόγοι διαζυγίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Σχολῆς Νομικῶν καί Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Θεσσαλονίκης 8 (1960-1963) 239-284.

18. Σχετικά μέ τό κώλυμα αὐτό βλ. τήν διδακτορική διατριβή τοῦ Κ. Πιτσάκη, Τό κώλυμα γάμου λόγῳ συγγενείας ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος στό βυζαντινό δίκαιο, Ἀθήνα-Κομοτηνὴ 1985 καθώς καί τήν μελέτη τοῦ ἴδιου: "Παίζοντες εἰς ἄλλοτρίους βίους: Δίκαιο καί πρακτικὴ τῶν γαμικῶν κωλυμάτων στό Βυζάντιο", "Ἡ καθημερινὴ Ζωὴ στό Βυζάντιο, Πρακτικά Α' Διεθνoῦς Συμποσίου Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1989, σ. 217-236.

19. Ὁ οἰκισμὸς διατηρεῖται ὡς τίς μέρες μας μέ τό ἴδιο ὄνομα.

συζύγων προκειμένου έτσι να έκδοθεῖ "ἀβρόχοις ποσίν" ἕνα διαζύγιο. Εἴτε ἔτσι ὅμως εἴτε ἀλλιῶς ἢ πατριαρχική αὐτή ἀπόφαση πιστεύω ὅτι ἀπεμπλέκει μέ πολύ ἱκανό τρόπο ἕνα ζήτημα τό ὁποῖο, ὅπως εἶναι εὐκόλο νά διαπιστωθεῖ, μπορούσε μέ ἀντίθετη ἀπόφαση νά ἀνοίξει τό δρόμο σέ πολλές παρόμοιες προσβολές σχέσεων καθότι σέ μικρές κοινωνίες ὅπως αὐτή τοῦ Μεσοτόπου οἱ σχέσεις ἐβδόμου βαθμοῦ συγγενείας ἐξ αἵματος εἶναι εὐκόλο νά ἀνασυγκροτηθοῦν μέ λίγη προσπάθεια μνήμης, φαντασίας καί καιροσκοπισμοῦ.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ²⁰

1

Ἐγὼ ὁ μητροπολίτης Μυτιλήνης Παῖσιος ἔστωντας καὶ διὰ τὰς πολλὰς μου ἀμαρτίας καὶ ἀδυναμίας αἷς με ἐπερικύκλωσαν, καὶ με κατέσχεν δεινὴ ποδαλγία καὶ χειραλγία, καὶ μὴ δυνάμενος ὑπηρετῆσαι μήτε περιελθεῖν τὴν ἐξαρχίαν τῆς μητροπόλεως συναθροῖσαι καὶ ποιμάναι καὶ τὸν λαόν ὡς ἔθος τοῖς ἀρχιερεῦσιν, καὶ τό χαράτζιον τό αὐθεντικόν, διὰ τοῦτο αὐτοπροαιρέτως ἐκουσίαμου βουλή καὶ γνώμη ποιῶ παραίτησιν τοῦ ἐμοῦ θρόνου, ἤγουν τῆς Μυτιλήνης, καὶ δίδω ἀδειαν νά χειροτονήσῃ ἢ σὴ παναγιώτης ὅποιον ὀρίσῃ με τοῦτο νά ἔχῃ νά πληρώσῃ ὅποιος χειροτονηθεῖ τὴν ζητείαν ὅπου μοῦ γράφεις νά πληρώσω, καὶ παρακαλῶσε δέσποτάμου νά κάμῃς ἔλεος εἰς ἐμέ ὅτι ἐγνωρίζῃς καλῶς τὴν ἀδυναμίαν μου, καὶ ὅποιον χειροτονήσῃς νά τὸν παρακινήσῃς νά με ἀναπαύσῃ ὡς ἔχει ἢ γνώμη τῆς σῆς παναγιότητος, καὶ οὕτως ἰδιοχείρως γράφω εἰς βεβαίωσιν.

Ἐν ἔτει, ζ^ωρ^ωι^ωα^ω μαρτίου κη^η [28 Μαρτίου 1603]

2

Ραφαήλ ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικός πατριάρχης.

Ἐντιμότατοι κληρικοί τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μυτιλήνης, καὶ οἱ λοιποὶ εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρησιμώτατοι ἄρχοντες, καὶ ἅπας ὁ τοῦ Κυρίου χριστιάνουμος λαός, ὁ ἐν πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῆς, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά τῆς ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴῃ ὑμῖν, καὶ εἰρήνη καὶ ἔλεος ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. Φανερόν καὶ ὁμολογούμενον ἐστὶ πᾶσιν οὐ μόνον τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς τιμωτάτοις καὶ λογιωτάτοις κληρικοῖς τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ὅτι ὁ πρόην Μυτιλήνης μητροπολίτης Παῖσιος, οἰκειοθελῶς τε καὶ ἀβιάστως πολλῶν μὲν καὶ ἐτέρων ἔνεκα μάλιστα δὲ διὰ τό μὴ βουληθῆναι στέρξαι καὶ ἀποδοῦναι τὴν πατριαρχικὴν ζητίαν, παραίτησιν αὐτοῦ ἐγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον ἐποίησατο καὶ ἀπέστειλε πρὸς ἡμᾶς καθὼς τό περί τούτου ἐμαρτύρησεν, καὶ μαρτυροῦσι καὶ οἱ τῆς Μηθυμναίας κληρικοί τε καὶ ἄρχοντες, οὐ χάριν ἢ μετριότης ἡμῶν τὴν παραίτησιν ταύτην θεασαμένη καὶ ἀποδεξαμένη ὡς εὐλογον, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ μητροπολίτην γνήσιον κεχειροτόνηκεν τὸν νῦν ἱερώτατον κύρ Δανιήλ, ψήφω μὲν κανονικῇ τῶν παρατυχόντων ἀρχιερέων, ἀξιῶσει δὲ τῶν αὐτόθι καὶ ἐκλογῇ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ κατὰ τοὺς θεῖους κανόνας, ὁ μὲν διαληφθεὶς μητροπολίτης κύρ Δανιήλ, γνήσιος ἐστὶν ἀρχιερεὺς ὑμῶν, καὶ ἔσεται εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, ὁ δὲ πρό αὐτοῦ Παῖσιος, ὡς παρητημένος καὶ μηδεμίαν ἔχων μετοχήν ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει, μακρὰν ἀπ' αὐτῆς ἔσται, καὶ μενεῖ ἀναπολόγητος καὶ ἀπρόσδεκτος. Ἐπεὶ δὲ τανῦν ὡς ἠκούσθη ἡμῖν πρό ὀλίγου συνοδικῶς, ἀναστάς ὁ αὐτός Παῖσιος σκανδαλίζει καὶ ἀθετῆσαι

20. Τὰ ἔγγραφα ἐκδίδονται χωρὶς παρεμβάσεις, ἄλλωστε πρὸς αὐτό δέν συντρέχει οὐσιώδης λόγος. Λίγες συντομογραφίες ἀναλύονται χωρὶς αὐτό νά δηλώνεται, ἐνῶ παραμένουν ἀδιόρθωτα τὰ ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ λάθη καὶ οἱ φωνητικές συνεκφορές πού παρατηροῦνται ἰδίως στα κείμενα τῶν παραιτήσεων.

βούλεται τὴν οἰκειοθελῆ αὐτοῦ παραίτησιν, προφασιζόμενος προφάσεις παραλόγους καὶ ἀπροσδέκτους τοῖς κανόσιν, καὶ ἐπηρεάζων τῶ γνησίῳ καὶ καθολικῶ ὑμῶν τούτῳ μητροπολίτῃ κύρ Δανιήλ, τούτου χάριν διασκέψει συνοδικῆ τῶν καθευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα, ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς τοῦτον καὶ μόνον τὸν ἱερώτατον κύρ Δανιήλ, γινώσκετε γνησίον καὶ καθολικόν ὑμῶν μητροπολίτην Μιτυλήνης, καὶ ἀγαπᾶτε καὶ ὑποτάσσεσθε κατὰ τὴν περίληψιν τῶν πράξεων αὐτοῦ, καὶ παρέχητε ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικά αὐτοῦ δικαιώματα, μὴ τολμόντος ὅλως τοῦ Παϊσίου ἀντιλέγειν καὶ ἐναντιοῦσθαι κατὰτι, ἢ ἀμφιβάλειν περὶ τῆς αὐτοῦ παραίτησεως, ὡς οἰκειοθελῶς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένην, καὶ γάρ ἐάν ἄλλως ποιήσῃ, ἀφορισμένος ἔστω ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀσυνχώρητος, οὕτω γενέσθω καὶ μὴ ἄλλως ἐξαποφάσεως, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

μηνί ἰουννί^ω, ἰνδικτιῶνος β^ας [Ἰούnius 1604]

3

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν, ἀρχιερατεύσας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μιτυλήνης, ὑπὲρ τούς εἴκοσι χρόνους, καὶ εἰς γήρας ἤδη φθάσας, καὶ φεύγων τὰ βάρη καὶ τούς πειρασμούς τῶν κατὰ τόπον, καὶ βουλόμενος ἀπὸ τοῦ νῦν ἡσυχαστικῶς τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς μου διαπεράσαι καὶ ἀπέχειν πάσης φροντίδος τῆς τούτων, ποιῶ παραίτησιν τοῦ θρόνου μου οἰκεία βουλῆ καὶ γνώμη, οὐ μὴν δὲ τῆς ἀρχιερωσύνης μου, πλὴν θέλω καὶ βούλομαι, ἵνα γένηται διάδοχός μου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ὁ ἀδελφόπαις μου, παπά Παρθένιος, ἐπὶ γάρ τούτῳ τῶ σκοπῶ ἀφορῶν πεποιήκα τὴν παραίτησιν τοῦ θρόνου μου ἐπ' αὐτῶ, εἰς τὸ ἐπισκέπτεσθαι με αὐτοῦ καὶ βοηθεῖν μοι ἐν τῶ γήρει μου, ὅθεν εἰς δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔδωκα τὴν παροῦσαν παραίτησιν τοῦ θρόνου, καὶ ὑπογράφω οἰκειοχειρῶς.

ἐν ἔτει, αχκθ^ω, μηνί μαῖκω κζ^η [27 Μαΐου 1629]
ὁ πρόην μιτυλήνης Κωνσταντῖος βεβαιῶ τὰ ἄνωθεν

4

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος μου γράμματος, δηλοποιῶ ὅτι διάτε τὴν ἐν ἐμοὶ ἀδυναμίαν τοῦ γείρους καὶ διὰ τὸ ἐνοχλήσθαιμε καθ' ἐκάστην ὑπὸ τοῦ ἐπικειμένου χρέους τῇ μητροπόλει καὶ μὴ δύνασθαι πρόςπαλαίειν αὐτοῖς καὶ ἀπολογίαν δίδομαι, ποιῶ μὲν παραίτησιν οἰκειοθελῆ καὶ ἀβίαστον τῆς μητροπόλεως μου ταύτης Μιτυλήνης πρὸς τὸν ὀσιώτατον πρωτοσύγγεγον τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐνιερομονάχοις κύρ Γρηγόριον, οὐ μὴν δὲ τῆς ἀρχιερωσύνης μου. Ἐπὶ τούτῳ μόνῳ τῶ πρωτοσυγγέλλῳ φημί παραιτοῦμαι τὸν θρόνον μου, οὐχὶ δὲ πρὸς ἕτερον πρόσωπον, ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν κατεστρώθη καὶ ἡ παροῦσα μου ἀβίαστος παραίτησις ἐν τῶ ἱερῶ κώδικι τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.

ἐν ἔτει, αχνδ^η μηνί Σεπτεμβριῶ ζ^η ἰνδικτιῶνος η^ης. [7 Σεπτεμβρίου 1654]
πρῶην Μιτυλήνης Παρθένιος, οἰκεία χειρὶ ὑπέγραψα.

5

Ἴσον ἀπαρλλάκτως τοῦ καθολικοῦ πρωτοτύπου

Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικός πατριάρχης.

Ὅρια πατέρων μὴ ὑπερβαίνειν ἃ καλῶς οὗτοι καὶ μετὰ δεούσης δοκιμασίας ἀρχήθεν ἐξέθεντο, καὶ μηδέ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα καθάλλεσθαι, καὶ θριγγίον ὑπερπιδᾶν διαιρετικόν, ἐθνείων τε, καὶ οἰκείων δικαίων, ἐκκλησιαστικόν δόγμα καὶ νόμος θεῖος ἀνεκάθεν κείμενος. Ἔδει μὲν οὖν τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν τούς τῶν ἀπανταχοῦ διακειμένους προϊσταμένους ἐκκλησιῶν, καὶ τό ἐπάγγελμα ἔχοντας συντήρησιν θεσπισμάτων κανονικῶν, καὶ νομικῶν διαταγμάτων, καὶ μέντοι καὶ ἐμμένειν τούτοις ὀφείλοντας, καὶ τῶν οἰκείων μὲν δικαίως ἀντέχεσθαι, τῶν δ' ἄλλοτριῶν ἀπέχεσθαι. Ἄλλ' οὐκ οἶδα ὅτι παθόντες τινές τῶν ἀρχιερέων, καὶ μάλιστα ὁ τῆς Μηθύμνης προϊστάμενος, ἀσυντηρήτως τολμήσας, ἠθέλησεν ὑποτάξαι τῇ μητροπόλει αὐτοῦ, τὰ ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν Μιτυλήνης διατελοῦντα ἀνεκάθεν τρία χωρία, τὴν Ἐρισσόν, τὴν Ἄγγρα, καὶ τό Μεσότοπον ἐκ χρόνων ἀνημονεύτων, καὶ μὴ ὑποκείμενα τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, καὶ βιάσας ἡμᾶς ἐξωτερικῇ δυνάμει πρό ὀλίγου, γράμμα ἔλαβεν ἡμέτερον ἀποφαῖνον εἶναι ταῦτα ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς μητροπόλεως αὐτοῦ, ὅπερ ὑπεγράφη καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων, καὶ τό πρᾶγμα κατ' οἰκονομίαν συνεπέρανεν. Ἐπεὶ δέ ἔφθασε καὶ ἦλθεν καὶ ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Μιτυλήνης, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λέσβου, ὁ ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητός ἡμῶν ἀδελφός καὶ συλλειτουργός κύριος Κωνσταντῖος, καὶ ἀπαντήσας τῇ ἐπί συστάσει τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας συναθροισθείσῃ ὑπερτελεστάτῃ συνόδῳ, τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ἔστη εἰς μέσον, καὶ ἔδειξε γράμμα συνοδικόν, σιγιλλιῶδες τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυροῦ Μητροφάνους ὑπογραφαῖς πολλῶν ἀρχιερέων κατησφαλισμένων, δηλοποιοῦν διαρρήδην πρό χρόνων διακοσίων ἐξήκοντα εἶναι τὴν Ἐρισσόν ἐπισκοπὴν τῆς μητροπόλεως Μιτυλήνης καὶ τὰ λοιπὰ δύο ἢ Ἄγγρα καὶ τό Μεσότοπον ὑποκείμενα αὐτῇ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἀποφαῖνον μηδὲλως διασπασθῆναι ταῦτα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ὡς ἐνοριακά ὄντα αὐτῆς, ἅτε πρότερον τῆς ἐπισκοπῆς ἐρημωθείσης καὶ ἀφανισθείσης, καὶ αὐτῶν τῇ μητροπόλει Μιτυλήνης ὑποταγόντων, τῇ τῷ τότε διασκέψει καὶ συνοδικῇ ἀποφάσει, καὶ ἐφάνη τὸν μὲν μητροπολίτην Μιτυλήνης ἔχειν τό δίκαιον κατὰ τοῦτο, τὸν δέ Μηθύμνης ἀμετόχως θελήσαντα ὑποτάξαι, καὶ τὰ καλῶς ἔχοντα συγχύσαντα. Τούτου χάριν γνώμῃ συνοδικῇ τοῦτε ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου πάπα καὶ πατριάρχου τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας, καὶ κριτοῦ τῆς οἰκουμένης κύριου Γερασίμου, καὶ τῶν ἐπί συστάσει τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, συνελθυθόντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων, καὶ ὑπερτίμων τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, γράφοντες ἀποφαινόμεθα καὶ διορίζομεθα, ἵνα τοῦ ἐκπροδοθέντος τῷ Μηθύμνης συνοδικοῦ γράμματος, ὡς κατὰ βίαν προβάντος, ἀκύρου καὶ ἀνισχύρου μένοντος καὶ πάντῃ ἀπροσδέκτου, τὰ μὲν χωρία ταῦτα ἢ Ἐρισσός, ἢ Ἄγγρα, καὶ τό Μεσότοπον, ὡς ὑποτεταγμένα ὄντα τῇ μητροπόλει Μιτυλήνης ἀρχήθεν, ὥσι καὶ πάλιν ἀπό τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, ὑποκείμενα αὐτῇ καὶ ἠνωμένα γνησίως καὶ ἐνοριακῶς, ἀναφαιρέτως καὶ ἀναποσπάτως, οἱ δέ ἐν αὐτοῖς εὐρισκόμενοι εὐλαβέστατοι κληρικοί, θεοσεβέστα-

τοι ἱερεῖς, χρησιμώτατοι ἄρχοντες, καὶ οἱ λοιποὶ εὐλογημένοι χριστιανοί, γινώσκοντες γνήσιον αὐτῶν ἀρχιερέα, καὶ ποιμένα πνευματικόν καὶ προστάτην, τὸν νῦν ἱερώτατον μητροπολίτην Μιτυλήνης κύρ Κωνστάντιον, καὶ τοὺς μετ' αὐτόν, τιμῶσι, καὶ ἀγαπῶσι, καὶ πειθῶνται αὐτοῖς καὶ ὑποτάσσονται, καὶ ἀλογοπραγῆτως παρέχουσι τὰ ἐκκλησιαστικά εἰσοδήματα καὶ δικαίωματα, τὰ ἀπὸτε κανονικὰ τῶν ἱερέων, συνοικεσιῶν, πανηγύρεων, ζητιῶν, καὶ τῶν λοιπῶν συνήθων τῷ τόπῳ, καὶ κατ' οὐδέν ἐναντία φρονῶσιν, ἢ ἀντιλέγωσιν, ἐν ἀργία καὶ ἀφορισμῷ ἄλύτῳ τῷ ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, μὴ τολμόντως ὅλως τοῦτε νῦν μητροπολίτου Μηθύμνης κύρ Κορνηλίου, καὶ τῶν κατὰ καιρούς ἐναντιοῦσθαι περὶ τούτου, ἢ ὅλως εἰσέρχεσθαι ἐν τοῖς χωρίοις αὐτοῖς, καὶ ἀρχιερατικόν ἐκτελεῖν, ἢ ζητεῖν νοσφιζεσθαι πολὺ, ἢ ὀλίγον τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν, προφάσει τίνος παραλόγῳ, ἢ τῇ κατὰ βίαν πρό ὀλίγου ἀφαιρέσει αὐτῶν, ὡς ἀσυστάτῳ καὶ παρακανόνας προβάσαν, ἐν ἀργία ἀσυγγνώστῳ τῆς ἀρχιερωσύνης αὐτῶν, καὶ ἀφορισμῷ ἄλύτῳ καὶ αἰωνίῳ τῷ ἀπὸ Θεοῦ, καὶ παιδείας ἄλλης τῆς | προσηκούσης. "Ὅς δ' ἂν ἄλλος τις εἰς τό μετέπειτα βουληθεῖη ἀνατρέψαι τὴν παροῦσαν συνοδικὴν ἀπόφασιν, καὶ ἀποσπᾶσαι τὰ χωρία αὐτὰ τῆς ὀλομελείας τῆς ἐπαρχίας Μιτυλήνης, καὶ εἰς ἰδίαν καταγαγεῖν δεσποτείαν, ἢ ἄλλότι ἐναντίον διαπραξῆται, ὁποῖον ἂν εἴη καταλόγου, πρὸς τῇ ἀργίᾳ τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ ἱερωσύνης αὐτοῦ, ἀφορισμένος ἔστω, καὶ κατηραμένος, καὶ ἀσυγχώρητος, ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος, αἰωνίως καὶ τυμπανιαῖος, καὶ ἐχέτω καὶ τὰς ἀράς τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐνικαίᾳ, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων, καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ εὔροι Θεόν μαχόμενον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Οὕτως ἀπεφηνάμεθα ἐν ἁγίῳ πνεύματι συνοδικῶς, εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου δήλωσιν καὶ μόνιμον ἀσφάλειαν, γραφέν καὶ κυρωθέν καὶ τό παρόν συνοδικόν σιγιλλιῶδες ἐπιβεβαιωτήριον γράμμα, τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μιτυλήνης κύρ Κωνσταντίῳ, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Λέσβου, τῷ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῷ ἡμῶν ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, καὶ τόν τόπον ἐπέχοντα τοῦ Σάρδεων, καὶ δι' αὐτοῦ, τῇ ἀγιωτάτῃ αὐτοῦ μητροπόλει Μιτυλήνης.

Ἐν ἔτει, ζρλδ^ο, μηνί μαῖ^ο ε^ο, ἰνδικτιῶνος θ^ο. [5 Μαΐου 1626]

6

Διὰ τοῦ παρόντος μου γράμματος δηλοποιῶ, ὅτι ἐπειδὴ εἶχον ὑπόθεσιν καὶ διαφορὰν μετὰ πολλῶν τῶν ἀπὸ τῆς χώρας Τελωνίων, μάλιστα δὲ μετὰ Ἰωάννου τοῦ χρυσοχόου, καὶ Κομνηνοῦ τοῦ Φιλάνδρου, καὶ τῶν λοιπῶν, ἐγκαλούμενος ὑπ' αὐτῶν εἰρήνευσα. διὰ τοῦτο γράφω ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐνώπιον τοῦ παναγιωτάτουμου αὐθέντου καὶ δεσπότη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν καθευρεθέντων πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, συμπαρόντος καὶ τοῦ γνησίουμου μητροπολίτου Μηθύμνης, καὶ στέργῳ, ἵνα ὁψέποτε ἢ θελήσω, ἢ τολμήσω ἐπιχειρήσασθαι εἰσελθεῖν εἰς ὑπόθεσιν τῆς αὐτῆς χώρας, καὶ μετὰ τῶν δυναστῶν συναναστραφῆναι ἐπὶ βλάβῃ καὶ ζημίᾳ τῶν χριστιανῶν, ὑπάρχῳ αὐτοκαθαίρετος τῆς ἱερωσύνης μου, καὶ μηδεμίαν ἐξείνυμε ἀπολογία, μόνον εἰρηνεύειν μετὰ πάντων τῶν γερόντωντε καὶ νέων, ὡς θέλει ὁ Θεός. "Ὅθεν καὶ εἰς δήλωσιν ἔγραψα καὶ ὑπέγραψα οἰκειοχείρως.

κατὰ τό ζρθ^ο ἔτος, μηνός μαῖ^ο ιε^ο, ἰνδικτιῶνος ιδ^ο. [15 Μαΐου 1601]

7

Ἰσον τοῦ γράμματος Μηθύμνης

Δέσποτά μου παναγιώτατε δουλικῶς προσκυνῶ καί ἀσπάζομαι τὰς ἀγίαςσου χείρας, τοῦτο ἀναφέρω πρὸς τὴν παναγιότης σου καί δηλοποιῶ, περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Μανόλη καί Δεσποινέτας, ὡς ὅτι ἔχει γαμβρόν Γεώργη ρεῖζη μετὰ ἱερῶν εὐχῶν, καί ἐλάλησαν πρὸς τὴν παναγιότη σου, ὅτι ὑπάρχει ἄνομον, καί κατὰ τό τίμιόνσου γράμμα ἐξέτασα ἀκριβῶς μετὰ ὠμοφορίου καί ἐπιτραχηλίου, καί ἐμαρτήρησεν ἡ μάνα τοῦ γαμβροῦ καί ἡ γειτονία καί ἡ χόρα Φίλια, ὡς ὅτι ὑπάρχη χρονῶν δώδεκα κατανόμους, καί ὑπάρχουν δέσποτά μου ἀναμεταξύ σκάνδαλα, καί σκανδαλίζει τον ἡ μητέρα αὐτοῦ Ρηγένα, καί εἰς δηλοποιῶμεν τὴν ἅπαντα ἀλήθειαν, καί ὡς θέλεις ποιήσον δέσποτάμου, αἱ δέ πανάγια σου εὐχαί ἔστωσαν μεθ' ἡμῶν.

ὁ ταπεινός μητροπολίτης Μηθύμνης Γρηγόριος

[χωρίς ἡμερομηνία: 15 Ὀκτωβρίου 1607 - Ὀκτώβριος 1612]

8

Ἰσον ἐκ τοῦ καθολικοῦ γράμματος

Νεόφυτος, καί τὰ ἐξῆς

Ἰερώτατε μητροπολίτα Μηθύμνης καί τὰ ἐξῆς, ὧδε ἐπληροφορήθημεν διὰ γράμματός σου καί τῶν συμμαρτυρούντων ἱερέων σου καί τινῶν ἀρχόντων, ὡς μετὰ ὠμοφορίου καί ἐπιτραχηλίου ἐξέτασας τὴν διερῶν εὐχῶν ἡρραβωνισθεῖσαν θυγατέρα Μανουήλ καί Δεσποινέτας τῷ Γεωργίῳ ρεῖζη καί εὖρες αὐτὴν νόμου ἡλικίας, ὡς ἐμαρτυρήθη μάλιστα παρὰ τῆς μητρὸς τοῦ γαμβροῦ καί τῶν γειτόνων, καί νῦν ὁ Γεώργιος τοῦ Μάλαμα καί ἡ γυνὴ αὐτοῦ Σμαράγδα τοῦ Παπῆ βουλόμενοι λαβεῖν τὸν Γεώργιον ρεῖζην γαμβρόν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτῶν, συνεφώνησαν μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ Γεωργίου Ριγίνης καί τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Μαχαταρίνας καί κωλύουσι γενέσθαι τὸν τέλειον γάμον. Τούτου ἔνεκεν γράφομεν, ἵνα καί ἡ Ρίγυνα καί ἡ Μαχαταρίνα καί ὁ Γεώργιος ρεῖζης καί οἱ πρόξενοι τῶν σκανδάλων Γεώργιος ὁ Μάλαμας, καί Σμαράγδα Παπῆ, ἡ γυνὴ αὐτοῦ, ὑπάρχωσι ἀφορισμένοι παρὰ Θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος καί κατηγορημένοι καί ἀσυγχώρητοι καί ἔξω τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καί ἄλντοι μετὰ θάνατον καί τυμπανιαῖοι, ἐν ἀργίας βάρει μὴ ἐκκλησιαζόμενοι, ἕως οὖν τελειωθῇ ὁ εὐλογος γάμος οὗτος, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη σοι.

[χωρίς ἡμερομηνία: μετὰ τὴν 15 Ὀκτωβρίου 1607 - Ὀκτώβριο 1612]

9

Ἰσον ἀπαραλλάκτως τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος

Νεόφυτος, καί τὰ ἐξῆς

Ἰερώτατε μητροπολίτα Μιθύμνης, καί ὑπέριμε ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητέ ἀδελφέ καί συλλειτουργέ, χάρις εἴη σοι καί εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, ὧδε ἦλθε Λουκάς ὁ Καπαρᾶς ὡς ἐπίτροπος Μερούδας τοῦ Σεβαστοῦ ζητήσων ἀγωγὴν διὰ τὴν κατηγορίαν ἣν εἶπε Γεώργιος ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καί μὴ δυνάμενος παρρηῆσαι ἀφήκεν αὐτὴν καί ἀνεχώρησε. Ὅθεν πρῶτον μὲν μάρτυρας παρέστήσε διὰ τὴν ἐπιτροπικὴν

αὐτοῦ, Δημήτριον τόν/Μασῶρα, Κωνσταντῆν τόν Σιμποῦλον, Ἰωάννην τόν Τζαγκάρην καί Κωνσταντῖνον τοῦ Γεωργιλᾶ, ὧν τὰ ὀνόματα κατεγράφησαν ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐπειδή τοίνυν ἡ κατηγορία ὑπῆρχεν αὕτη, ὅτι μετά τινος Γεωργίου τοῦ Ἀθηναίου εὗρηκεν αὐτήν ἀμαρτάνουσαν καί παραστῆσαι τοῦτο οὐκ ἠδυνήθη, ἐκείνη δέ ὡς κατήγορον αὐτῆς οὐκ ἔτι αὐτόν στέργει οὐδέ ἄνδραν αὐτῆς ὀνομάζεσθαι θέλει, τούτου χάριν ἀποφαινόμεθα ἵνα ἔχη ἄδειαν αὐτή μὲν λαβεῖν ἄνδρα εἰ βούλεται ἕτερον, ἐκείνον δέ ὡς κατήγορον αὐτῆς ὑπάρχει ἀναπολόγητος το ἀποτοῦδε καί εἰς τό ἐξῆς ἡ δέ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη σοι.

Ἐν μηνί μαι^{#38ω} ἰνδικτιῶνος θ^ς [Μάιος 1611]

10

Ἴσον ἀπαρλλάκτως ἐκ τοῦ καθολικοῦ γράμματος

Νεόφυτος καί τὰ ἐξῆς

Ἰερώτατε μητροπολίτα Μιτυλήνης καί τὰ ἐξῆς, ὡδε ἀνηνέχθη ἡμῖν, ὅτι ὁ ἀπό χωρίου Μεσοτόπου Κώνστας τοῦ Μπόζη ἔλαβε γυναῖκα Φράγκαν ὀνόματι τοῦ Δοῦκα, ὅστις μετά χρόνων ἰκανῶν, νῦν ἐνοχλεῖται παρά τινων, ὡς ἐβδόμου βαθμοῦ ὑπάρχει ἡ γυνή αὐτοῦ, ὅπερ πρότερον οὐκ ἐρέθη οὐδέ ἐλαλήθη, ὡσάν καί αὐτός φυλαχθῆ καί οὐ στεφανωθῆ. Τούτου ἔνεκεν γράφομεν, ἐπεὶ ἐξαγνοίας καί μή ρωτηθέν τό πρότερον προέβη τό συνοικέσιον τοῦτο, κανονισθῆ μὲν κατά διάκρισιν, μενέτω δέ ἀναπόσπαστον καί ἐχέτωσαν τήν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας παρ' οὐδενός κωλυόμενοι, οὕτω φρόντισον, ἡ δέ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετά τῆς σῆς ἱερότητος,

ἐν μηνί ἰουνί^ω, ἰνδικτιῶνος θ^ς [Ἰούνιος 1611]